

До разової спеціалізованої вченої ради ДФ
2024-01 Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
МУРАВЙОВОЇ Світлани Валеріївни
на тему: «ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ
В СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження.

Одним із головних принципів внутрішньої та зовнішньої політики будь-якої держави є забезпечення екологічно та техногенно безпечних умов життєдіяльності громадян і суспільства, раціонального природокористування та захисту навколишнього природного середовища від надмірного антропогенного навантаження. По суті, йдеться про забезпечення одного із найважливіших видів публічних інтересів – національних інтересів в сфері екологічної безпеки. Важливо зауважити, що наприклад, Конституція України оперує такими категоріями, як: національні інтереси (ст. 18); інтереси національної безпеки (ч. 2 ст. 32); інтереси суспільства (ч. 7 ст. 41); інтереси держави (ст. 131-1). Всі вище зазначені конструкції є різновидом публічного інтересу. Екологічна безпека є важливою складовою національної безпеки, відповідно національні екологічні пріоритети, зміст природоохоронних заходів, визначення першочергових найгостріших поточних та перспективних питань екологічної безпеки й охорони навколишнього природного середовища об'єктивно впливають на основні тенденції в державній екологічній політиці та процеси проникнення екологічної складової у відповідні сфери суспільного буття. Саме тому дослідження проблем правового забезпечення національних інтересів України в сфері екологічної безпеки має займати пріоритетне місце серед наукових інтересів, що виявляється у виборі теми, яка на сьогодні надзвичайно актуальна.

Аргументи, представлені в роботі при обґрунтуванні актуальності дослідження, є цілком підставними і беззаперечними. Зважаючи на те, що тематика забезпечення національних інтересів України в сфері екологічної безпеки знаходиться на межі двох окремих наукових напрямів - права національної безпеки і екологічного права, відтак є підстави стверджувати про відсутність сучасних комплексних досліджень з питань забезпечення національних інтересів України в сфері екологічної безпеки та потребу ґрунтового теоретичного вивчення наявних проблем, особливо щодо виявлення проблемних аспектів нормотворчої та правозастосовної діяльності у вказаній сфері, а також надання обґрунтованих пропозицій і рекомендацій для їх вирішення.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами.

Як слідує зі Вступу до дисертаційного дослідження, напрям роботи визначено згідно з планом науково-дослідних робіт Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого у межах цільової комплексної програми «Теоретичні та практичні проблеми сучасного міжнародного права та іноземного конституційного права» (державна реєстрація № 0111U000954 УкрІНТЕІ), а також фундаментального дослідження «Система національної безпеки України у ХХІ ст. (невійськовий аспект): трансформація підходів до правового регулювання» (державна реєстрація № 0121U109548 УкрІНТЕІ). Тема дисертації затверджена вченою радою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 4 від 20 листопада 2020 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації, їх новизна та достовірність.

Основні положення, висновки і рекомендації, представлені у дисертації Муравйової Світлани Валеріївни, є достатньо аргументованими.

Зміст та основні положення роботи ґрунтуються на засадничих положеннях правової доктрини, власних об'єктивних теоретичних аргументах і судженнях та є достовірно обґрунтованими.

Дисертаційна робота Муравйової Світлани Валеріївни вміщує в собі низку авторських наукових положень, висновків і рекомендацій, які становлять науковий і практичний інтерес та відповідають існуючим вимогам до наукових робіт такого рівня. Дослідження виконане за допомогою органічної системи методів, що застосовувалися відповідно до поставлених завдань та використовуваного матеріалу.

Дисертація відповідає необхідним вимогам щодо наукової новизни. До найбільш вагомих наукових положень, що характеризуються новизною або її елементами, слід віднести наступні:

Насамперед, варто відзначити теоретико-методологічний характер першого розділу роботи, в якому закладені ґрунтовні підвалини до розуміння сутності категорії «екологічна безпека», визначення її змісту, на підставі узагальнення і критичного аналізу положень наукової літератури запропоновано власне авторське розуміння екологічної безпеки, як свідомо виокремленої інтегрованої в структурі національної безпеки підсистеми, що представляє собою діяльність внутрішньо скоординованих і взаємопов'язаних національних суб'єктів (органів влади та державного управління, місцевого самоврядування, неурядових організацій та громадян), які за потреби у взаємодії з компетентними органами інших держав і міжнародних організацій на підставі норм міжнародного і національного права реалізують комплекс заходів стосовно прогнозування, моніторингу, запобігання чи компенсації настання негативних екологічних подій та явищ природного і техногенного характеру в усіх станах функціонування держави (нормальний, кризовий, надзвичайний).

Новаторський підхід до характеристики теоретичних аспектів теми дозволив дисертантці сформулювати систему ознак національних інтересів (стор.61-63), а також обґрунтувати сприйняття національного інтересу в якості об'єктивно-суб'єктивної категорії, параметри якої визначаються ціннісною системою, що панує в даному суспільстві і державі (стор.14-15).

Безумовну наукову цінність становить запропонована інтерпретація визначення екологічної держави, під якою, на думку авторки, слід розуміти

посткапіталістичну і постліберальну модель держави, в основу якої покладено принципи екологічного верховенства права, екологічної демократії та справедливості, і функціонування якої зумовлено моральною турботою про інтереси нинішнього і майбутніх поколінь, а також нелюдських біотичних спільнот (стор. 90). Зважаючи на загострення проблем глобальних екологічних викликів, пропозиція науковців про необхідність закріплення у Конституції держави України її визначення не тільки як правової і соціальної, але й екологічної є абсолютно ґрунтовною та потребує не тільки доктринального, але й систематичного практичного та фактичного підтвердження.

Серед положень наукової новизни слід відзначити також пропозицію щодо впровадження у науковий обіг вітчизняної науки права національної безпеки принципу верховенства екологічного права, в дисертації визначено його зміст через конкретні правові вимоги (с. 90-94).

Заслуговує на увагу й аргументація про зв'язок національних інтересів, зокрема в екологічній сфері, з брендингом країни як екологічної держави (с.3, 15, 109).

Новим та цікавим є бачення авторки щодо сприйняття екологічної безпеки не як певного стану, а як безперервного і стійкого процесу, спрямованого на досягнення бажаного екологічного стану, що розгортається під впливом чинників, які динамічно змінюються (наприклад, цінностей, інтересів, сприйняття загроз безпеці). Підтримую дану позицію, оскільки дійсно йдеться про сукупність дій, станів і процесів, які прямо чи опосередковано впливають на можливість досягнення найбільш оптимального та бажаного результату – сталого соціально-економічного розвитку з акцентом на його екологічну складову.

У дисертації наводяться аргументи й на удосконалення певних наукових суджень, теорій, положень. Так, автором удосконалено тезу про те, що ефективність екологічної безпеки залежить від інституціоналізації ціннісної бази (еко-цінностей сталого розвитку), оскільки екологія вимагає формування й розвитку в рамках екологічної культури суспільства нової складової – культури

екологічної відповідальності; підтримуємо висновок, відповідно до якого національні інтереси є синтезом внутрішнього розвитку держави і зовнішнього середовища в системі міжнародних відносин; цікавим, хоча й дискусійним є підхід, відповідно до якого держава розглядається як обов'язковий або навіть головний учасник процесу розв'язання сучасних екологічних і кліматичних проблем. Це, як пояснює авторка, зумовлено тим, що рішення щодо забезпечення екологічних прав людини, використання природних ресурсів, нових форм біотехнологій, зміни клімату, збереження біорізноманіття, використання, зберігання та скорочення ядерної, хімічної і бактерологічної зброї тощо, ухвалюються саме на рівні національних урядів, зачіпаючи інтереси не тільки сучасного, але й майбутніх поколінь, не лише власних громадян, але й громадян сусідніх держав. Всілякої підтримки і схвалення заслуговують концептуальні підходи щодо визначення засад удосконалення правової регламентації екологічної безпеки в Україні в умовах війни та у повоєнний час, зокрема, таких як інтеграція екологічної складової в усі сектори економіки, регіонального розвитку та суспільного життя; міжнародна співпраця та європейська інтеграція; впровадження Цілей сталого розвитку та засад Зеленої угоди, які повинні супроводжуватися поєднанням процесу відновлення з реформами та порядком денним вступу до ЄС тощо.

Хочеться особливо відзначити збалансованість в дослідженні загальнотеоретичних та прикладних аспектів.

Безсумнівною перевагою роботи є використання широкого кола науково-теоретичних, методологічних, емпіричних джерел як національного, так і зарубіжного, міжнародного характеру, на які посилається авторка, що свідчить про високий рівень її фахової обізнаності і підготовки. Перелік використаної літератури налічує 568 найменувань. Дисертантка виявила належний рівень знання та вміння аналітичного опрацювання вітчизняної та значної кількості джерел іноземної наукової літератури не тільки правового характеру, а й неюридичного змісту.

У зв'язку із вищенаведеним можна дійти висновку щодо оригінальності, самостійності та наукової новизни дисертаційної роботи, яка представлена до розгляду.

Практичне значення одержаних результатів визначається можливістю їх використання:

– у науково-дослідній сфері для розвитку недостатньо розробленого в юриспруденції наукового напрямку, пов'язаного з дослідженням відносин щодо формування екологічної безпеки в системі суперечностей національних інтересів. Дана робота з позицій юридичної науки дає досить повне уявлення про екологічну безпеку як про правову категорію, що робить певний внесок у вдосконалення та розвиток теорії національної безпеки і екологічної безпеки, як одного з її вимірів;

– у нормотворчій діяльності – як теоретичний матеріал для наукового обґрунтування проектів положень нормативно-правових актів в сферах національної та екологічної безпеки, а також співпраці України та ЄС у сфері боротьби з екологічними кризами та змінами клімату, приведення національного законодавства у відповідність до екологічного та кліматичного *acquis* ЄС;

– у інтерпретаційно-правовій діяльності – як теоретичний матеріал для наукового обґрунтування положень, які не знайшли достатнього відображення в чинному законодавстві та в практиці діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування;

– у навчальному процесі – при викладанні конституційного права, спецкурсів, орієнтованих на вивчення конституційних засад національної безпеки, захисту конституційних прав і свобод, а також права національної безпеки і екологічного права; в науково-дослідницькій роботі аспірантів, магістрів та бакалаврів;

– в інформаційно-аналітичній сфері – для поширення знань про національні інтереси України в сфері екологічної безпеки і шляхи їх забезпечення.

Повнота викладу в опублікованих працях наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Ступінь апробації дисертаційної роботи.

Основні теоретичні положення і висновки, які містяться у дисертації, обговорювалися та були схвалені на засіданнях кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доповідалися на всеукраїнських і регіональних науково-практичних конференціях.

За темою дисертації опубліковано 5 наукових праць, серед яких 3 статті у наукових фахових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України.

Теоретичні положення, висновки та практичні рекомендації, викладені у дослідженні, апробовані на IV науково-практичній конференції з європейського права «Україна і Європейський Союз: шлях до сталого розвитку» (м. Харків, 19 листопада 2020 р.) та науково-практичній онлайн-конференції «Еколого-правова безпека суверенної держави в умовах воєнного стану» (м. Харків, 08 грудня 2022 р.).

Оформлення дисертації та дотримання академічної доброчесності.

Дисертація оформлена згідно з нормативними вимогами і стандартами з дотриманням системного викладення матеріалу. Робота написана державною мовою, стиль викладення матеріалу – науковий, літературний. Текст дисертації переважно позбавлений граматичних та орфографічних помилок, а також технічних недоліків. Основні положення, висновки, пропозиції та рекомендації дисертації в цілому характеризуються послідовністю, аргументованістю і завершеністю.

У рецензованій роботі порушень академічної доброчесності не виявлено.

Загалом позитивно оцінюючи актуальність проведеного дослідження, наукову новизну, обґрунтованість і достовірність отриманих результатів, високий теоретичний рівень і практичну значущість висновків, слід вказати на окремі зауваження щодо певних положень роботи, які потребують уточнення.

1. У дисертації обґрунтовано тезу про вплив (взаємозв'язок) певних цінностей та інтересів на бажаний для суспільства загалом та кожної людини зокрема, екологічний стан. Питання цінностей та інтересів в сучасному світі набуває особливої актуальності. Відтак доцільно було б детальніше пояснити, які, власне, ціннісні орієнтації та які саме інтереси (їх зміст, характер, специфіка тощо) впливають на забезпечення найбільш оптимального екологічного стану – стану екологічної безпеки.

2. Додаткового обґрунтування потребує позиція авторки щодо визнання держави в якості обов'язкового чи навіть головного учасника процесу розв'язання сучасних екологічних і кліматичних проблем. Загалом з таким підходом можна погодитись. Водночас на сьогодні в межах еколого-правової доктрини активно дискутують про необхідність виділення та нормативно-правового закріплення такого принципу як принцип *взаємної відповідальності держави і суспільства* за збереження довкілля (життєвого простору людини) для нинішнього та прийдешніх поколінь. То ж окрім держави учасником відповідних процесів та заходів є й інші суб'єкти, роль та значення яких є не менш вагомими, а іноді й більш значимими.

3. Важливе наукове та практичне значення мають положення підрозділу 2.2. дисертаційного дослідження, в якому аргументовано роль «екологічної держави» у забезпечення екологічного інтересу. Зміст даного підрозділу був би більш повним в разі розширення та поглиблення доктринальних знань щодо розуміння поняття «екологічний інтерес», визначення його сутнісних характеристик, обґрунтування можливості представництва та захисту тощо.

Цікаво також було б почути думку дисертантки щодо перспектив утвердження України в статусі саме екологічної держави.

4. В підрозділі 3.1. проведено критичний аналіз національного законодавства у сфері екологічної безпеки. Цілісності та довершеності даному підрозділу привнесла б систематизація всього масиву нормативно-правових актів з питань екологічної безпеки за певними напрямками та сферою впливу.

Разом з тим, зазначені зауваження у своїй більшості є дискусійними або носять рекомендаційний характер, спрямовані на стимулювання подальших авторських наукових пошуків, не применшують належного рівня рецензованого дослідження і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи в цілому.

Загальний висновок

Дисертаційне дослідження Муравйової С. В. на тему «Забезпечення національних інтересів України в сфері екологічної безпеки» за змістом, ступенем новизни представлених результатів, їх науковою обґрунтованістю, методологічною основою, характером сформульованих в роботі висновків відповідає вимогам, які ставляться до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Дисертація є цілісною, завершеною науково-прикладною працею. Наукові положення, висновки, рекомендації дисертантки належним чином аргументовані, достовірні та новітні. Представлена робота містить раніше не захищені наукові положення та отримані автором нові науково обґрунтовані результати, які в сукупності спрямовані на розв'язання важливої наукової проблеми щодо забезпечення національних інтересів України в сфері екологічної безпеки.

За своїм змістом і загальною спрямованістю дисертаційне дослідження відповідає спеціальності 081 – «Право», робота пройшла належну апробацію.

Таким чином, можна зробити висновок, що дисертація Муравйової Світлани Валеріївни на тему «Забезпечення національних інтересів України в сфері екологічної безпеки», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії, відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка – Муравйова Світлана Валеріївна заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент –

кандидатка юридичних наук,
доцентка кафедри трудового, екологічного
та аграрного права Прикарпатського
національного університету імені Василя Стефаника

Г.В. Мороз

